

Düşünce Özgürlüğü İçin Bir Toplumsal Kaynak: Kütüphane Kurumu*

'Düşünme' ve bunun uzantısı 'Düşünceyi Anlatım Özgürlüğü'nün duyarlı yanı, kuşkusuz, 'insan ve varlık nedenini belirleyici' olması. Konu'nun sağlıklı biçimde tartışılması, kimi koşullara bağlı görünüyor. Bu koşullar gözötilmezse, 'Liberal düşünce kültürü'nü özümsemeden 'Liberal ekonomiye geçtiğimizi' sanma gibi bir yanılaşa düşüleceği kanısındayım.

Düşünceyi anlatım özgürlüğü, öncelikle 'düşüncenin varlığı', sonra da O'nun paylaşımını öngörür. Bu öngörü, şu gerçeği çağırıyor: 'Eğer okuyacağı araç ve ortamları sağlayamayacaksa halka okuma öğretmenin anlamı ne?' Bu paylaşım, zaman içinde, değişik ortam ve amaçlarla gerçekleştirildi. Hangi yoldan ve biçimde olursa olsun, 'düşüncenin başkalarıyla paylaşılmış biçimine', 'bilgi' diyoruz. 'Bilgilenme' olgusu ise, sade yurttaşın her zaman ve mekânda gereksindiği bir eylem niteliği taşıyor. O'nun, doğal ve yaşamsal, kısaca 'insani' etkinlik niteliği kazanması, büyük ölçüde, eğitim dediğimiz sürece bağlı. Sonuçta, 'düşünceyi anlatım özgürlüğü', bu özgürlüğün verimleri toplumca aranıp-korunan değerler gibi algılanıyor; yaygın ve etkin biçimde paylaşılabilirse, anlamlı. Bir başka deyişle, sözü edilen özgürlük, bilgi edinme gereksinimini özendirilip bu özendirmeyi karşılayıcı dizgelerle desteklenmedikçe bütünüyle kullanılmamış demektir.

Bir toplumsal kuruluş olarak kütüphane ve toplum rehberi kimliği ile kütüphaneci, düşünce özgürlüğü konusunda ağırlık noktalarından birini oluşturmakta. Ülkemiz açısından ise durum değişik. Çünkü, böyle bir sürece giremedik.

Buna yol açan nedenlerin başında, bilginin ülkemizde daha toplumsallaşmaması, geliyor.

Bireysel ya da toplumsal, davranış kültürümüzün, söz konusu durumu yeterince yansıttığı kanısındayım. Bunun çarpıcı göstergelerinden birisi, 'doğruları başkalarının bulup göstermesi' gibi bir alışkanlık ya da zihinsel tembelliğe düşülmüş olması.

Çağdaş eğitim'in amacını, hala, 'öğrenmesini öğretmek' sanan; Eğitim'de fırsat eşitliği' anlayışı ise, sadece, 'herkese okul' hedefi ile sınırlı bir toplumda bunu yadığamamak gerekiyor.

Halk kütüphaneleri her cins, yaş ve meslekten kitleleri kucaklamak gerekirken, o'nu ilk ve orta öğretim çağındaki öğrencilerin bir tür 'fotokopi durağı' haline getiren Milli Kütüphane salonlarının araştırmacılar yerine, üniversite öğrencileri için çalışma yerlerine dönüşmesine neden olmuş bir eğitim dizgesi'nin egemen olduğu toplumda 'yaratıcı insan'ın yetişmesi ancak rastlantıya kalmış demektir.

*19-21 Aralık 1998 tarihleri arasında yapılan IV. Yayın Kongresinde sunulan bildirinin metnidir.

Daha yalın bir örnekle, Türkçeyi ‘100 sözcükle konuşulur duruma düşürmemiz’ Düşünce altyapımızın çürüklüğünü göstermekte.

Durumu değiştirme bakımından 2 önkoşul ortaya çıkıyor:

1. Eğitim amacını, ‘öğretmek’, ya da, ‘öğretilenler üzerinde düşünülmesini sağlama’ yerine, ‘bireye, nasıl düşünüleceğini öğretme’ çerçevesinde yoğunlaştırmak,
2. Fırsat eşitliği’ni, ‘öğretilecek konularla öğretim yöntem ve araçlarını bireysel özelliklere göre ayırma’ bağlamında yorumlamak.

Eğitim’in nitelik ve sonuçta başarısı, toplumda ‘ne ölçüde bilgilenme gereksinimi yarattığı’: bunun için de, ‘bireye düşünme yollarını ne ölçüde kavrayabileceği’ noktasında düşünülmemekte. Aksi uygulamanın getirdiği ise, ‘düşünme yetisini kullanma yerine ‘yönlendirilerek yaşamaya alıştırılmış toplum’.

Böylesi toplumlarda, insana özgü en doğal haklardan birisi, ‘düşünceyi anlatım özgürlüğü’, ‘yeniden kazanılması gereken bir hak’a dönüşüyor.

Bilgilenmenin gerekli anlayış, yöntem ve donanımdan yoksun olduğu bir ortamda mı ‘düşünceyi anlatım özgürlüğü’nü tartışıyoruz?

Bu soru’ya ‘hayır’ demenin güçlüğü ortadadır.

Öyleyse, ‘düşünceyi anlatım özgürlüğü’nü tartışırken, düşünmeyi zenginleştirecek olanı ‘bilgilenme’ olgusunu dikkate almak zorunluğu var.

Düşünme eylemi ile düşünceyi anlatım özgürlüğü, ülkemiz yönünden, okuma olgusu bağlamında özel bir duyarlık gerektiriyor. Yeri gelmişken, konuyu güçlü bir sezgi ve kavrayışla yansıtması nedeniyle, bir düşünür’ün şu saptamasına değineceğim:

“Uygurluk” önceki kuşaklarca kazanılmış bilgi ve anıların özüdür. Bu öze bütünleşebilmek için onların düşünce dünyasına girmek zorundayız. Bunu gerçekleştirerek kültüre ulaşabilmenin tek yolu, okumaktır. O’nun yerini başka şey alamaz; çünkü diğer yöntem ve araçlar birey’de ‘genel görüşler oluşması’na pek seyrek olanak verirler”. André Maurois, şunları da ekler: “Montaigne, şu üç şeyle kaynaşma gereksinimini vurgulamıştır: aşk, dostluk ve kitaplar. Bu üçü neredeyse aynı şeydir: Kitapları sevebilirsiniz ve onlar her zaman sadık dostlardır. Kitapları, çokluk, yazarlarından daha espirili ve zeki bulduğumu söyleyebilirim. Çünkü yazar, sahip olduğu en iyileri, O’na aktarır... ve kitaplarla olan dostluk, milyonlarca kişi tarafından kıskançlık duyulmadan paylaşılabilir de”.

Düşünceyi anlatım özgürlüğü’nün öneminin toplumca kavranmasında ilk adım, yazılı kültüre dayalı düşünme pratiğinin kazanılması, bunun için de, okuma eyleminin bir doğal davranış niteliği almasıdır. Dinleme ya da görecük bilgilenmenin okuyarak bilgilenmeden daha etkili olduğu kanıtlanmış değil; oysa, bunun tersini gösteren bulgular inandırıcılığını korumakta. Kaldı ki, Arthur Schopenhauer’ın deyişiyle, okumak, aynı zamanda, “başkaları-

nın zihniyle düşünme” aracı.

Düşünce, paylaşılabilirliğinde bilgi niteliği kazanıyor ve bu nedenle bilgi-
lenme’nin temel ögesi durumuna geliyorsa O’nunla demokratik, fırsat eşitli-
ğini gözetir, yaygın ve etkili biçimde nerede, nasıl buluşacağız? Düşünce öl-
çüsünde o’nun paylaşımı da önemli olduğuna göre, toplumların sadece ‘dü-
şünceyi anlatım özgürlüğü’ ile yetinmeyip bu özgürlüğün paylaşımını sağla-
yıcı düzenlemeleri de yapması gerekir.

Düşünce’nin hem üretimi hem de paylaşım açısından işlevsel bir kütüp-
hane kurumu’na gereksinme var. Düşünceyi anlatım özgürlüğü oranında ka-
çınılmaz olan, düşünme’nin bireysel etkinlik gibi görünmekle birlikte kitle,
kent ya da daha geniş topluluklar için ortak etkinlik niteliği kazanması, kı-
saca, toplumsal davranışa dönüşebilmesidir. Böyle bir oluşumun yaygın bi-
çimde, eşitlik ilkesi zedelenmeden gerçekleşmesine olanak veren tek kamu-
sal düşünme mekânı ise, Fransız Devrimi’nden beri kütüphane kurumu ol-
muştur. Yine Fransız Akademisi üyesi André Maurois’ya dönerek 1961’de
Unesco için hazırladığı bir metin’den alıntı yapacağım. Maurois, Halk Kü-
tüphanesi ve Görevleri üzerine şu yorumu yapmakta:

“Halk: eşit haklarla donanmış, yürütmede pay sahibi ve kamuoyuna bi-
çim veren ülkelerin sayıca arttığı bir çağda yaşıyoruz. Kamuoyu, yönetim üs-
tündeki etkisi ile savaş ya da barış, haklı ya da haksızın belirlenmesi, kısaca
ulus yaşamı ve bütünüyle dünya gidişinde son çözüm yeri olarak ağırlığı-
nı duyurmakta. Halkın bu gücü, ki ona demokrasi diyoruz, yetki kaynağı
olan kitlenin aydınlatılması gerektirir. Okullar bu eğitimi artan bir ölçüde
vermekle birlikte okulun işi, onu destekleyen kütüphaneler yoksa, tamamlan-
mış olmayacaktır.”

Kütüphane kurumu’nun, insanlığın düşünce yapısı ve düzeyine ilk ya da
temel katkısı, birey yetilerinden kaynaklanan düşün ve sanat verimlerinin
hem üretilip hem korunduğu bir merkez olarak çalışmasıydı. Bu, gerçekte,
O’nun doğuşunu hazırlamış, tarihsel ve izlerini bir ölçüde bugün de gözledi-
ğimiz görevidir. Kütüphane için zaman zaman yapılan ‘toplumun belleği’ ni-
telemesi, bu tarihsel görevin vurgulanması sayılabilir.

Çağdas kütüphane kurumu, bilgi kayıt ortamları ile olan doğal ilişkisi
ötesinde, bugün ağırlıklı, bilginin izlenip denetim altına alındığı, işlendiği
ve en önemlisi, herkesin kullanımına sunulduğu bilgi tüketim merkezleri ve
bu merkezleri saran ağlara dönüştü. Günümüzde, hizmet anlayışının öngör-
düğü serümlülük ve bunun kendisini getirdiği konumla Kütüphane kurumu
artık toplumun yalnız belleği değil, aynı zamanda saygın ve vazgeçilmez di-
mağıdır.

Ülkemizde, meslek kesimi dışında, kütüphane kurumu’nun sorunlarını
ciddiye almış pek az aydın gösterilebilir. Aziz Nesin, Babıali Canavarı baş-
lıklı öyküsünde, aranan kişi olarak polis izlemesinden nasıl kurtulduğu ko-

nusundaki söylentileri sıraladıktan sonra şöyle diyor: “Kaçıyordum, neden ve kimden kaçtığımı mahkemede açıkladım. Kadıköy’de bir evin bir odasını tuttum. Hiç kimseyle görüşüp konuşmadan okuyordum, çalışıyordum. Teşbihte hata olmaz, nasıl şeytan camiye girmezse, polis de kütüphaneye girmez düşüncesiyle, bütün günlerimi İstanbul kütüphanelerinde okumakla geçirdim”. (Fil Hamdi, 119.s.)

Şimdi, Kitap yasaklaması ve bunu da aşan yazar lanctlemesine karşı yoğun ve haklı bir tepki içine giren yazar, yayıncı daha genel çerçevede aydınlarımıza seslenmek istiyorum.

Düşünce özgürlüğü, yazar ve yayıncı haklarını bugüne dek her fırsat ve platformda savunmuş Türk kütüphanecilerine anılan kesimlerin de aynı duyarlılıkla yaklaşması gerekir. Türk Kütüphaneciler Derneği’nce 1996’da yayınlanmış Bilgi Edinme Özgürlüğü başlıklı kitap, bu yolda verilen desteğin örneklerinden birisidir. Yazar ve yayıncılarımız, orada, kütüphanecinin tarafsızlık, sansüre karşı çıkış, fırsat eşitliği sağlama ve benzer konularda toplum ve mesleğe karşı üstlendikleri sorumluluğu hangi ilkelerin biçimlendirdiğini göreceklerdir.

Özetle, düşünceyi anlatım özgürlüğü, böyle bir özgürlükten beklenen yararın sağlanmasında tek başına yeterli değil. Bu özgürlüğün, insanı en belirgin ölçeklerde simgeleyen düşünce ve sanat verimlerini demokratik bir ortamda paylaşma olanağı verecek özerk ve yoksunluktan kurtulmuş kütüphane dizgeleriyle korunup güçlendirilmesine gerek var.

Prof. Dr. Özer Soysal